

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ἐάν εἴνε ὠφέλιμα ἢ ἐπιζήμια τὰ φρούρια
καὶ ἄλλα τινὰ ἔργα τῶν ἡγεμόνων.

Ἐν τῶν ἡγεμόνων τινές, ἐπὶ τῷ σκοπῷ
να εἴνε ἀσφαλεῖς εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἀ-
φώπλισαν τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν· ἄλλοι
διετήρησαν διηρημένους τοὺς λαοὺς εἰς
φατρίας καὶ ἄλλοι ὑπέθαλψαν ἐπίτηδες
πνεῦμα ἀντιπολιτεύσεως καθ' ἑαυτῶν. Ἄλ-
λοι πάλιν προσεπάθησαν να ἐλκύσωσιν ἐ-
κείνους, οἵτινες ἐφάνησαν εἰς αὐτοὺς ἐπίφο-
βοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐξουσίας των· ἄλ-
λοι ὠκοδόμησαν φρούρια καὶ ἄλλοι κατεδά-
φισαν αὐτά. Μολονότι δὲ εἴνε ἀδύνατον να
ἀποφανθῇ τις ὀριστικῶς περὶ ὅλων τῶν εἰ-
ρημένων πραγμάτων, ἂν προηγουμένως δὲν
ἐγκύψῃ εἰς τὰ καθέκαστα τῆς ἐπικρατείας
ἐκείνης, ὅπου πρόκειται να ληφθῶσι παρό-
μοια μέτρα, μολοντούτο θέλω διεξέλθῃ τὴν
ὑπόθεσιν ταύτην μ' ὅσην εἴνε δυνατόν γε-
νικότητα. Πῶποτε οἱ νέοι ἡγεμόνες δὲν ἀ-
φώπλισαν τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ
ἐναντίας, ὅσάκις εὔρον αὐτοὺς ἀφωπλισμέ-
νους, τοὺς ἐξώπλισαν, διότι διὰ τοῦ τρό-
που τούτου οἱ ἐξοπλιζόμενοι ἐνοῦνται μὲ
σέ, οἱ δὲ ὑποπτοὶ καθίστανται πιστοὶ σου,
οἱ πιστοὶ μένουσι σταθεροὶ καὶ οἱ ὑπήκοοί
σου γίνονται συγχρόνως καὶ ὁμόφρονές σου.
Ἐπειδὴ δὲ εἴνε ἀδύνατον να ἐξοπλίσης ὅ-
λους τοὺς ὑπηκόους σου, δύνασαι να ᾔσῃς
ἀσφαλέστερος ἀπέναντι τῶν λοιπῶν, ὅταν

εὐεργετῆς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐξοπλί-
 ζεις καὶ τότε οὗτοι μὲν, εὐεργετούμενοι,
 προσηλώνονται εἰς σέ, οἱ δὲ λοιποὶ σέ θεω-
 ροῦσι συγγνωστόον διὰ τὴν τοικύτην δια-
 γωγὴν. βλέποντες ἀναγκαῖον γὰρ τιμῶνται
 μᾶλλον αὐτῶν οἱ ἀναδεχόμενοι τὸν μεγα-
 λείτερον κίνδυνον καὶ τὰς βικρυτέρας ὑπο-
 χρεώσεις. Διὰ τῆς ἀφοπλίσεως ὅμως ἐξυ-
 βρίξεις τοὺς ὑπηκόους σου καὶ δεικνύεις
 πρὸς αὐτοὺς δυσπιστίαν, προεργουμένην ἢ
 ἀπὸ δειλίαν ἢ ἀπὸ ἔλλειψιν ἀρκούσης πί-
 στεως πρὸς αὐτούς· ἀμφοτέρω δὲ καὶ ἰδέαι
 καὶ εἶνε ἱκανὰ γὰρ διεγείρωσι μῖσος κατὰ
 σοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διακτήρησις σου καθίστα-
 ται ἀδύνατος ἄνευ στρατιωτικῆς δυνάμεως,
 ὀφείλεις γὰρ στρέψῃς τὴν προσοχὴν σου εἰς
 τὰ ὑπομίσθια στρατεύματα, τῶν ὁποίων
 τὰς ιδιότητας ἐξέθεσκα ἀνωτέρω. Ἄλλ' ἐπὶ
 τῇ ὑποθέσει, ὅτι ταῦτα ἠδύναντο γὰρ εἶνε
 χρήσιμα, πάλιν δὲν ἠμποροῦσι γὰρ εἶνε τό-
 σον πολυάριθμα, ὥστε γὰρ σέ ὑπερχσπίζω-
 σιν ἀπέναντι ἰσχυρῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν
 καὶ ἐπιφόρων ὑπηκόων. Διὰ τοῦτο, ὡς καὶ
 ἀνωτέρω εἶπον, πᾶς ὅστις ἐτέθη ἐπὶ κεφα-
 λῆς νέας ἡγεμονίας ἐφρόντισε γὰρ διοργα-
 νώσῃ στρατόν. Τοιούτων παραδειγμάτων
 γέμει ἡ ἱστορία. Ὄταν ὅμως οἱ ἡγεμόνες
 ἀποκτῶσι νέους τόπους, οἵτινες προστίθεν-
 ται εἰς τὰς παλαιὰς ἐπικρατείας των ὡς
 προσαυξήματα, τότε πρέπει γὰρ ἀφοπλί-
 ζωσι τοὺς κατοίκους τῶν τόπων τούτων,
 ἐκτὸς ἐκείνων, οἵτινες ἐν καιρῷ τῆς ἀπο-
 κτήσεως ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ
 καὶ τούτους, προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ εὐ-
 καιρίας δοθείσης, πρέπει γὰρ καταστῆσαι ἀ-

νάνδρους καὶ θηλυπρεπεῖς, περιορίζων τὴν
 στρατιωτικὴν δύναμιν ὅλης τῆς ἐπικρα-
 τείας σου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἰδικῶν σου
 στρατιωτῶν, οἵτινες ἦσαν μετὰ σοῦ πάν-
 τοτε εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπικράτειαν. Συνεί-
 θιζον οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ οἱ κατὰ τὴν
 ἐποχὴν ἐκείνην λογιζόμενοι σοφοὶ νὰ λέ-
 γωσιν, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο τὴν μὲν Πιστω-
 ρίαν νὰ δεσπόζωσι διὰ τῶν φατριῶν, τὴν
 δὲ Πῖσαν διὰ τῶν φρουρίων· ἕνεκα τούτου
 ὑπέθαλπον εἷς τινα τῶν εἰς αὐτοὺς ὑπο-
 κειμένων τόπων ἐμφυλίους διαιρέσεις διὰ νὰ
 ἐξουσιάζωσιν αὐτὸν εὐκολώτερα. Τὸ μέτρον
 τοῦτο ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς κατάλληλον
 εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διότι τῶν ἰταλι-
 κῶν ἐπικρατειῶν αἱ δυνάμεις ἦσαν ἰσόρρο-
 ποι. Δὲν νομίζω ὅμως ὀρθὸν νὰ παραδεχθῆ-
 τις τὴν τοιαύτην γνώμην, διότι θεωρῶ τὰς
 διαιρέσεις ἐπιβλαβεῖς, ἐπειδὴ πόλις φα-
 τριάζουσα καταστρέφεται ἐν ἀκαρεῖ, ἀμα
 ἐχθρὸς φθάσῃ πρὸ τῶν θυρῶν αὐτῆς, διὰ
 τὸν λόγον, ὅτι πάντοτε ἢ μὲν ἀσθενεστέρα
 τῶν φατριῶν θέλει ἐνοῦσθαι μὲ τὰς ἐξωτε-
 ρικὰς δυνάμεις, ἢ δ' ἄλλη δὲν θέλει εἶσθαι
 ἱκανὴ ν' ἀνθέξῃ. Ἀπὸ παρομοίας ἀφορμᾶς,
 ὡς νομίζω, παρακινήθεντες οἱ Ἐνετοί, ὑ-
 πέθαλπον τὰς φατρίας τῶν Γουέλφων καὶ
 Γιβελλίνων εἰς τὰς ὑποκειμένας εἰς αὐτοὺς
 χώρας καὶ μολονότι ἠμυπόδιζον τὰς φατρίας
 ταύτας νὰ ἔλθωσιν ἐκ τοῦ συστάδην εἰς
 ἐχθροπραξίας, ὑπέθαλπον μολοντούτο τὰς
 μεταξύ των δυσαρρεσκείας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ
 ὥστε, ἐνασχολούμενοι οἱ εἰρημένοι πολῖται
 εἰς τὰς διαφωνίας των, νὰ μὴ ἐνοῦνται

ποτέ κατ' ἐκείνων. Ἀλλὰ τοιαύτη διαγωγὴ, ὡς εἶδομεν, δὲν ἔλαβεν αἴσια ἀποτελέσματα, διότι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἑνετῶν εἰς Βεϊλᾶ, ἡ μία τῶν εἰρημένων φατριῶν, ἐνθαρρυνθεῖσα, κατέλαβεν ὅλην τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν. Τοιοῦτον πολιτικὸν σύστημα καταδεικνύει ἀδυναμίαν ἐκ μέρους τοῦ ἡγεμόνος, διότι εἰς τὰς ἰσχυρὰς ἡγεμονίας αἱ τοιαῦται διαιρέσεις πρέπει ν' ἀπαγορεύωνται, ἐπειδὴ μόνον ἐν καιρῷ εἰρήνης εἶνε ὠφέλιμοι, χρησιμεύουσαι πρὸς εὐχερεστέραν διοίκησιν τῶν ὑπηκόων, πολέμου ὅμως ἐπικειμένου, ὃ ἡγεμὼν αἰσθάνεται τὴν πλάνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέπεσε, παραδεχθεὶς τοιοῦτον σύστημα. Ἀναμφιβόλως οἱ ἡγεμόνες γίνονται ἰσχυροί, ὑπερπηδῶντες ὅλας τὰς ἀναφουόμενας δυσκολίας καὶ ὅλα τὰ προσκόμματα· ἀλλ' ἡ τύχη, θέλουσα μάλιστα ν' ἀναδείξῃ ἰσχυρὸν ἡγεμόνα τινὰ νέον, ὅστις, καθὸ τοιοῦτος, ἔχει μεγαλειτέραν ἀνάγκην δόξης παρὰ πάντα διαδοχικόν, διεγείρει κατ' αὐτοῦ ἐχθρούς, τοὺς ὁποίους σπρώχνει εἰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον του διὰ νὰ λάβῃ τοιοῦτοτρόπως ἀφορμὴν ν' ἀποκρούσῃ αὐτὰς καί, μεταχειριζόμενος τὴν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του προσφερομένην κλίμακα, ν' ἀναβῇ δι' αὐτῆς ὑψηλότερα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ νομίζουσιν, ὅτι οἱ συνετοὶ ἡγεμόνες ὀφείλουσιν, ὑπαρχούσης εὐκαιρίας, νὰ ὑποθάλλωσι μὲ πονηρίαν ἀντιπολίτευσίν τινα κατ' αὐτῶν, ὥστε καταθλίβοντες ἐπομένως αὐτήν, νὰ λογισθῶσιν ἰσχυρότεροι. Ἀπήντησαν οἱ ἡγεμόνες καὶ μάλιστα οἱ νέοι, περισσοτέραν πί-

στιν καὶ μεγαλειτέραν ὑποστήριξιν ἔτυχον, εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἵτινες κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἡγεμονίας των ἐθεωρήθησαν ὕποπτοι, παρὰ εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐφάνησαν ἀξιοὶ ἐμπιστοσύνης.

Πανδόλφος ὁ Πετρύκκιος, ἡγεμὼν τῆς Σήνας, ἐκυβέρνησα αὐτὴν μᾶλλον δι' ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐνόμιζεν ἐξ ἀρχῆς ὑπόπτους, παρὰ διὰ τῶν λοιπῶν. Ἄλλὰ περὶ τῆς κυβερνητικῆς ταύτης διαγωγῆς δὲν δύναται τις νὰ διαγράψῃ γενικὸν κανόνα, διότι αἱ περιστάσεις διαφέρουσι κατὰ τὰ πράγματα. Παρατηρῶ μόνον, ὅτι οἱ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἡγεμονίας τινὸς κηρυχθέντες ἐχθροὶ αὐτῆς, εἰς εἶνε ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἔχουσιν ἀνάγκην ὑποστηρίξεως, εὐκόλως δύνανται νὰ ἐλκυσθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, αὐτοὶ δὲ κατὰ μείζονα λόγον εὐρίσκονται ὑποχρεωμένοι νὰ τὸν ὑπηρετήσωσι πιστῶς, καθόσον θεωροῦσιν ἀναγκαῖον εἰς ἑαυτοὺς νὰ ἐξαλείψωσι διὰ τῶν ἔργων των τὴν κακὴν ἐκείνην ἰδέαν, ἣτις προὔπηρχε κατ' αὐτῶν. Οἱ τοιοῦτοι ὑπήκοοι εἶνε ὠφελιμώτεροι εἰς τὸν ἡγεμόνα παρ' ἐκείνους, οἵτινες ἀσφαλεῖς ὄντες εἰς τὴν εὐνοϊάν του, παραμελοῦσι τὰ συμφέροντα αὐτοῦ. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐπιζητεῖ προσέτι νὰ ἐνθυμίσω εἰς πάντα νέον ἡγεμόνα, ὅτι ὀφείλει, λαμβάνων τὴν νέαν κυριαρχίαν διὰ τῆς βοήθειας τῶν κατοίκων τῆς κυριευθείσης χώρας, νὰ ἐξετάζῃ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἐξ ἧς ἐκινήθησαν οἱ χορηγήσαντες εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τὴν συνδρομὴν των, διότι, εἰς αὕτη δὲν προέρχεται ἀπὸ φυσικὴν πρὸς αὐτὸν ἀγά-

πην, ἀλλ' εἶνε συνέπεια δυσαρεσκείας κατὰ τῆς παλαιᾶς ἐξουσίας, μετὰ δυσκολίας καὶ κόπου θέλει δυνηθῆ νὰ διατηρήσῃ τὴν φιλίαν αὐτῶν, ἐπειδὴ εἶνε ἀδύνατον νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ· ἐπιμελῶς δὲ ἐξετάζων εἰς τὰ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορικὰ παραδείγματα τὰς αἰτίας τῆς τοιαύτης δυσκολίας, θέλει παρατηρήσῃ, ὅτι εὐκολώτερον εἶνε ν' ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν ἐκείνων, οἵτινες ἠὲ εὐχαριστοῦντο εἰς τὴν παλαιὰν ἐξουσίαν καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν ἐχθροὶ του, παρὰ ἐκείνων, οἵτινες δυσηρεστημένοι ἀπὸ αὐτὴν, ἐκηρύχθησαν φίλοι του καὶ τὸν συνέδραμον εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ. Συνήθεια ὑπῆρξεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας, θέλοντας νὰ ἐξουσιάζωσιν ἀσφαλῶς τὰ κράτη των, νὰ οἰκοδομῶσι φρούρια, διὰ τῶν ὁποίων νὰ ἐμπνέωσι φόβον εἰς τοὺς κατ' αὐτῶν διατεθειμένους καὶ διὰ νὰ χρησιμεύωσιν ὡς καταφύγιά των εἰς τὰς πρώτας κατ' αὐτῶν ὀρμᾶς. Ἐπαινῶ τὸ τοιοῦτον μέτρον ὡς ἀνεκαθεν παραδεδεγμένον. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας εἶδομεν τὸν Νικόλαον Βιτέλλιον κατὰστρέψαντα εἰς τὸ Τίφερνον (Città di Castello) δύο φρούρια διὰ νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τὸ κράτος ἐκεῖνο. Γουῖδος ὁ Οὐβάλδος, δούξ τοῦ Οὐρβίνου, ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐπικρατείαν του, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος Βοργία, κατέστρεψεν ὅλα τὰ φρούρια τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, συλλογισθεὶς, ὅτι ἄνευ αὐτῶν, δυσκολώτερον ἦτο ν' ἀποβληθῆ καὶ πάλιν. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξαν καὶ οἱ Βεντιβόλιοι ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Βοωνίαν. Τὰ

φρούρια ἐπομένως εἶνε ὠφέλιμα ἢ ἐπιβλαβῆ, κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ ἐάν ποτε σοὶ χρησιμεύσωσιν, ἄλλοτε πάλιν σὲ βλάπτουσι. Δυνάμεθα δὲ ν' ἀνακεφαλαιώσωμεν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην εἰς τὰ ἐφεξῆς συμπεράσματα. Ὁ μᾶλλον τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ ἢ τοὺς ξένους φοβούμενος ἡγεμὼν, ὀφείλει νὰ οἰκοδομήσῃ φρούρια, ἀλλ' ὁ φοβούμενος μᾶλλον τοὺς ξένους παρὰ τοὺς ὑπηκόους του, χρεωστεῖ νὰ μὴ καταγίνη εἰς τοιαῦτα ἔργα. Τίποτε ἄλλο δὲν ὑπῆρξεν οὐδ' ὑπάρχει τοσοῦτον πολέμιον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σφορτιῶν, ὅσον τὸ ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Σφορτία οἰκοδομηθὲν φρούριον τῶν Μεδιολάνων. Ὅθεν τὸ ὀχυρώτατον φρούριον εἰς πάντα ἡγεμόνα εἶνε ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ, διότι τὰ φρούρια δὲν εἶνε ἱκανὰ ἀπέναντι τοῦ μίσους τοῦ λαοῦ νὰ τὸν διασώσωσιν, ἐπειδὴ εἰς λαὸν ἀποστατήσαντα εἶνε πάντοτε ἔτοιμοι οἱ ξένοι νὰ χυρηγήσωσι τὴν συνδρομὴν των. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας οὐδεὶς ἄλλος ἡγεμὼν ὠφελήθη ἀπὸ τὰ φρούρια ἐκτὸς τῆς ἡγεμονίδος τοῦ Φουρλίου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου αὐτῆς Ἱερωνύμου, δυνηθείσης νὰ διασωθῇ ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς κατὰ τὴν πρώτην ὄρμην τοῦ λαοῦ, νὰ περιμένῃ δὲ ἐκεῖ τὴν βοήθειαν τῆς κυβερνήσεως τῶν Μεδιολάνων καὶ οὕτω ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἐπέτυχε δὲ εἰς τοῦτο, διότι δὲν ὑπῆρχε πρόχειρος τότε ἡ βοήθεια τῶν ξένων. Πολὺ δὲ ὀλιγώτερον μετὰ ταῦτα ἠδυνήθη νὰ ὠφελήθῃ ἡ ἡγεμονίς αὕτη ἀπὸ τὰ φρούρια, ὅταν ὁ Καῖσαρ

Βοργίας ἐφώρμησε κατὰ τῆς ἐπικρατείας
 τῆς, ὁ δὲ λαός, ἀποστρεφόμενος αὐτήν, ἤ-
 νώθη μετ' ἐκείνου. Διὰ τοῦτο καὶ τότε καὶ
 πρότερον ἀσφαλεστέρα ἤθελεν εἶσθαι, εἰάν,
 ἀντὶ φρουρίων, εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἀγά-
 πην τοῦ λαοῦ. Λαμβάνων ὑπ' ὄψιν ὅλα τὰ
 ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, θέλω ἐπαινῆ ἐπίσης
 τοὺς οἰκοδομοῦντας καὶ μὴ οἰκοδομοῦντας
 φρούρια. θέλω ὅμως κατακρίνη πάντα, ὅστις
 ἐλπίζων εἰς αὐτά, ὀλίγον φροντίζει περὶ
 τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ.

Ⲅ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

Πῶς πρέπει νὰ φέρῃται ὁ ἡγεμῶν, θέλων
ν' ἀποκτήσῃ ὑπόληψιν.

Τίποτε ἄλλο δὲν προξενεῖ τόσῃν ὑπόληψιν εἰς τὸν ἡγεμόνα, ὅσον αἱ μεγάλαι πράξεις καὶ τὰ σπάνια ἔργα. Τοιοῦτος ἡγεμῶν εἶνε σήμερον ὁ Φερδινάνδος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγῶνος, ἡδὴ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας. Οὗτος δύναται νὰ θεωρηθῇ οἶονεὶ νέος ἡγεμῶν, καθότι, ὢν μικρὸς βασιλεὺς, ἀποκατέστη πρῶτος μεταξὺ τῶν χριστιανῶν βασιλέων κατὰ τε τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν δόξαν. Ἐὰν ἐξετάσῃς τὰς πράξεις αὐτοῦ, θέλεις ἴδῃ, ὅτι εἶνε μέγισται, μεταξὺ δὲ αὐτῶν διακρίνονται καὶ τινες ἔκτακτοι. Κατ' ἀρχὰς τῆς βασιλείας του ἐφώρμησε κατὰ τῆς Γρενάδης, τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις τοῦ μεγαλείου του. Κατὰ πρῶτον ἐπελάβετο τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῆς μὲ ἀνεσιν καὶ χωρὶς καθόλου νὰ ὑποπτεύσῃ, ὅτι ἤθελεν ἐμποδισθῆ παρὰ τινος. Διὰ τοῦ πολέμου τούτου ἐνησχόλησε τοὺς Βαρωνίους τῆς Καστιλλίας, οἵτινες ἀφιερῶσαντες τὴν προσοχὴν των εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ καὶ μὴ καταγινομένοι εἰς πολιτικὰς μεταβολάς, τὸν ἄφησαν ἐλεύθερον ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ν' ἀποκτήσῃ ὑπόληψιν καὶ ὑπεροχὴν ἐπ' αὐτῶν, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσωσι. Διὰ τῶν χρημάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ διέθρεψε τὰ στρατεύματά του καὶ ἐμόρφωσε διὰ τοῦ μακροῦ ἐκεί-

νου πολέμου στρατόν, ὅστις ἀκολούθως τὸν
 ἐτίμησε. Προσέτι, θέλων νὰ ἐπιχειρήσῃ
 μεγαλείτερα ἔργα, μεταχειριζόμενος πάν-
 τοτε ὡς πρόσχημα τὴν θρησκείαν, ἔπραξεν
 εὐσεβείας ζήλω τὴν ὠμότητα ν' ἀποβάλλῃ
 ἐκ τοῦ βασιλείου τοῦ τοὺς Ἄραβας. Τοῦ
 παραδείγματος τούτου δὲν ὑπάρχει ἀξιο-
 θαυμαστότερον καὶ σπανιώτερον. Ὑπὸ τὸ
 θρησκευτικὸν πρόσχημα ἐπίσης ἐπέπεσε
 κατὰ τῆς Ἀφρικῆς, ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς
 Ἰταλίας καὶ τελευταίον ἐφώρμησε κατὰ
 τῆς Γαλλίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Φερδινάν-
 δος ἐσχεδίασε καὶ ἔπραξε πάντοτε ἔργα
 μεγάλα, τὰ ὁποῖα εἴλκυσαν τὸν θαυμασμὸν
 τῶν ὑπηκόων του καὶ τὴν προσοχὴν των
 ἐπὶ τῆς ἐκβάσεως αὐτῶν. Τὰ ἔργα ταῦτα
 ἦσαν διαδοχικὰ καὶ ἀλληλένδετα, ὥστε δὲν
 ἀφησαν ἐν τῷ μεταξύ στάδιον εἰς τοὺς ἀν-
 θρώπους νὰ δυνηθῶσι νὰ ἀντενεργήσωσιν εἰς
 τοὺς σκοπούς του. Ὁφελεῖται προσέτι τὰ
 μέγιστα ὁ ἡγεμὼν δίδων σπάνια παραδείγ-
 ματα περὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς
 ἡγεμονίας του, ὅταν πρόκηται ἔνεκα καλῆς
 ἢ κακῆς τινος πράξεως ν' ἀνταμειφθῇ ἢ τι-
 μωρηθῇ τις τῶν ὑπηκόων του, διὰ τρόπου
 ἱκανοῦ νὰ κινήσῃ τὸν κοινὸν θαυμασμὸν,
 ὥστε νὰ γίνηται λόγος περὶ τούτου πολὺς,
 ὡς ἔπραττεν ὁ ἡγεμὼν τῶν Μεδιολάνων
 Βαρνάβας. Πρὸ πάντων ὁ ἡγεμὼν ὀφείλει
 νὰ προσπαθῇ νὰ συστήσῃ ἑαυτὸν εἰς τὸ
 κοινὸν ὡς μέγαν καὶ ἔξοχον. Προσέτι τι-
 μᾶται ὁ ἡγεμὼν καὶ ὅταν εἶνε ἀληθῆς φί-
 λος ἢ ἀληθῆς ἐχθρός, τουτέστιν ὅταν ἄνευ
 τινὸς δισταγμοῦ κηρύττεται ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς
 καὶ κατὰ τοῦ ἑτέρου· οὕτω πως πράττων

ὠφελεῖται περισσότερο παρὰ εἴαν μὲν οὐδέτερος, διότι εἴαν δύο ἰσχυροὶ γείτονές σου ἔλθωσιν εἰς ἐχθροπραξίας ἢ εἶνε οὗτοι τοιαύτης φύσεως, ὥστε ὁ νικητὴς νὰ κατασταθῇ πρὸς σὲ ἐπίφοβος ἢ ὄχι. Κατ' ἀμφοτέρας δὲ τὰς περιστάσεις ὠφελιμώτερον θέλει εἶσθαι νὰ κηρυχθῆς καὶ νὰ λάβῃς ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὸν πόλεμον, καθότι εἰς τὴν πρώτην περίστασιν, εἴαν δὲν ᾔσῃ διακεκηρυγμένος, θέλεις γίνῃ τὸ λάφυρον τοῦ νικητοῦ, ὁ δὲ ἠττηθεὶς θέλει θεωρήσῃ μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεώς του τὴν τύχην σου ταύτην, οὐδένα δὲ λόγον θέλεις τότε ἔχῃ ὑπὲρ σοῦ, οὔτε καταφύγιον κανέν θέλεις εὔρη. Ὁ νικητὴς δὲν θέλει φίλους ὑπόπτους καὶ οἱ ὅποιοι νὰ μὴ τὸν βοηθῶσιν εἰς τὰς δυστυχίας του, ὁ δὲ νικώμενος σὲ ἀποστρέφεται, διότι δὲν συγκατετέθῃ νὰ ταυτίσῃς εἰς τὸν πόλεμον τὴν τύχην σου μὲ τὴν ἰδικήν του. Ὁ Ἀντίοχος, μεταβὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ πρόσκλησιν τῶν Αἰτωλῶν διὰ ν' ἀποβάλλῃ ἐκεῖθεν τοὺς Ρωμαίους, ἀπέστειλε πρέσβεις εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, συμμάχους τότε ὄντας τῶν Ρωμαίων, διὰ νὰ παρακινήσῃ αὐτοὺς νὰ μείνωσιν οὐδέτεροι· συγχρόνως δὲ καὶ οἱ Ρωμαῖοι προέτρεπον αὐτοὺς νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα πρὸς βοήθειάν των. Ἐπρόκειτο ν' ἀποφασίσῃ ἡ ἀχαϊκὴ ἀκαδημία περὶ τοῦ πράγματος καὶ ὁ πρέσβυς τοῦ Ἀντιόχου παρεκίνει αὐτοὺς νὰ μείνωσιν οὐδέτεροι, ὁ δὲ πρέσβυς τῶν Ρωμαίων ἀπήντησεν οὕτως : « Σᾶς προτείνουσιν ὡς ὠφελιμώτατον νὰ μὴ λάβῃτε κανέν μέρος εἰς τὸν μεταξὺ ἡμῶν πόλεμον, ἀλλὰ τίποτε ὀλεθριώτερον

τούτου δὲν ὑπάρχει, καθότι, ἀπέχοντες τοῦ πολέμου, θέλετε μείνη ἀξιοκαταφρόνητον λάφυρον τοῦ νικητοῦ, χωρὶς γὰρ ἔχητε τὸ δικαίωμα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην του». Φυσικώτατον εἶνε ὥστε ὁ μὴ φίλος σου γὰρ σοὶ ζητῆ τὴν οὐδετερότητα, ὁ δὲ φίλος σου ἀπ' ἐναντίας γ' ἀπαιτῆ γὰρ διακηρυχθῆς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του. Ἄλλ' οἱ ἀναποφάσιστοι ἡγεμόνες, θέλοντες γ' ἀποφύγωσι τοὺς ἐπικειμένους κινδύνους, κηρύττονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καταστρέφονται· ὅταν ὅμως κηρυχθῆς θαρραλέως ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς τῶν διαμαχομένων, ἐὰν ἐκεῖνος μεθ' οὗ συνεμάχησας ἀναδειχθῆ νικητῆς καὶ εἰς περίστασιν, καθ' ἣν ἠθέλεν εἶσθαι τοσοῦτον ἰσχυρός, ὥστε γὰρ ἐξαρτᾶσθαι ἀπὸ τὴν θέλησίν του, εἶνε πάντοτε ὑποχρεωμένος πρὸς σὲ διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς εὐγνωμοσύνης, οἱ δὲ ἄνθρωποι δὲν ὑπῆρξάν ποτε τοσοῦτον ἀτιμοί, μήτε ἔχομεν παράδειγμα τοσαύτης ἀγαριστίας. Ἀφ' ἐτέρου αἱ νίκαι δὲν εἶνε πάντοτε ἐντελεῖς, ὥστε ὁ νικητῆς γὰρ μὴ ψηφᾶ τίποτε καὶ μάλιστα τὴν δικαιοσύνην. Ἐὰν ὅμως ὁ σύμμαχός σου ἠττηθῆ, εὐρίσκεις εἰς αὐτὸν καταφύγιον καὶ βοήθειαν, ἐν ᾧσφ δύναται γὰρ σοὶ τὴν προσφέρῃ καὶ ταυτίζεις τὴν τύχην σου μὲ τὴν τύχην ἐκείνου, ὅστις ἐνδέχεται γ' ἀναλάβῃ δυνάμεις. Εἰς τὴν δευτέραν περίστασιν, ὅταν οἱ διαμαχομένοι εἶνε φύσεως τοιαύτης, ὥστε γὰρ μὴ φοβῆσαι τὸν νικητῆν, κατὰ μείζονα λόγον ἢ φρόνησις ἀπαιτεῖ γὰρ συμμαχίης μεθ' ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, διότι οὕτω συντρέχεις εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐτέρου, βοηθούμενος ἀπὸ ἐ-

κεῖνον, ὅστις, εἴαν ᾗτο φρόνιμος, ἤθελε
 φροντίσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν του. Εἰς παρο-
 μοίαν περιστάσιν ὁ νικητὴς μετὰ τὴν νίκην
 παραδίδεται εἰς τὴν ἰδικήν σου διάκρισιν
 καὶ εἶνε ἀδύνατον, ἔχων τὴν βοήθειάν σου,
 νὰ μὴ καταβάλλῃ τὸν ἐχθρόν του. Ἐνταῦθα
 πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι πᾶς ἡγε-
 μών, θέλων νὰ ἐπιπέσῃ κατ' ἄλλου τινός,
 δὲν πρέπει νὰ συμμαχῆ μεῖς ἰσχυρότερον ἐκου-
 τοῦ, ἐκτὸς εἴαν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπαιτῆ, ὡς ἀ-
 νωτέρω εἶπον, διότι ἡ νίκη καθιστᾷ σὲ ὑ-
 ποχείριον αὐτοῦ, οἱ ἡγεμόνες δὲ ὀφείλουσι
 δι' ὅλων τῶν δυνάμεών των ν' ἀποφεύγωσι
 τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἄλλων. Οἱ Ἐνετοὶ συν-
 εμάχησαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας
 κατὰ τοῦ δουκὸς τῶν Μεδιολάνων, ἐνῶ ἡ-
 δύναντο ν' ἀποφύγωσι τὴν συμμαχίαν ταύ-
 την, ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψεν ἡ καταστρο-
 φή των. Ὅταν ὁμως ἡ συμμαχία εἶνε ἀνα-
 πόφευκτος, ὡς συνέβη εἰς τοὺς Φλωρεντι-
 νούς, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Πάπας καὶ ὁ βασι-
 λεὺς τῶν Ἰσπανῶν ἐφώρμησαν μετὰ τὰ στρα-
 τεύματά των κατὰ τῆς Λομβαρδίας, ὀφεί-
 λει ὁ ἡγεμὼν νὰ μὴ μείνῃ οὐδέτερος διὰ
 τοὺς ἄνω εἰρημένους λόγους. Οὐδεὶς τῶν
 ἡγεμόνων δὲν πρέπει νὰ ζητῆ πλήρη ἀ-
 σφάλειαν εἰς τὰ λαμβανόμενα μέτρα, ἀπ'
 ἐναντίας ὀφείλει νὰ θεωρῆ τὰ πάντα ἀμφί-
 βολα, διότι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων εἶνε
 τοιαύτη, ὥστε, θέλων τις ν' ἀποφύγῃ κίν-
 δυνόν τινα, περιπίπτει αἴφνης εἰς ἄλλον·
 ἀλλ' ἡ φρόνησις συνίσταται εἰς τὸ διακρί-
 νειν τὸ εἶδος τῶν κινδύνων καὶ ἐκλαμβάνειν
 τὸ ὀλιγώτερον δεινὸν μέτρον ὡς ὠφέλιμον.
 Ὅφειλει προσέτι ὁ ἡγεμὼν νὰ εἶνε προστά-

της τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ τιμᾷ τοὺς εἰς πᾶν εἶδος ἐξόχους ἄνδρας. Ὅφειλει περιπλέον νὰ ἐμψυχόνῃ τοὺς συμπολίτας του διὰ νὰ δύνανται ἡσύχως νὰ καταγίνωνται εἰς τε τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν γεωργίαν, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην βιομηχανίαν. Τοιοῦτο-τρόπως ὁ γεωργὸς δὲν θέλει ἐμποδίζεσθαι ἀπὸ τὴν βελτίωσιν τοῦ κτήματός του, φοβούμενος μήπως στερηθῇ αὐτὸ καὶ ὁ ἔμπορος δὲν θέλει δειλιάξαι εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του, πτοούμενος ἔνεκα τῶν δασμῶν. Ἀπ' ἐναντίας χρεωστεῖ ὁ ἡγεμὼν νὰ βραβεύῃ τὸν βιομήχανον καὶ πάντα ἄλλον, προσπαθοῦντα ὅπωςδῆποτε εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν δόξαν τῆς ἐπικρατείας του. Πρὸς ὅλα ταῦτα ὀφείλει εἰς καταλλήλους ἐνιαυσίους ἐποχὰς νὰ ἀπασχολῇ τοὺς λαοὺς του εἰς ἑορτὰς καὶ εἰς θεάματα. Καὶ ἐπειδὴ πᾶσα πόλις συγκροτεῖται ἀπὸ συντεχνίας ἢ φυλάς, χρεωστεῖ νὰ τὰς ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ τὰς τιμᾷ καί, ἐρχόμενος ἐνίοτε ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, νὰ πράττῃ ὁ ἴδιος ἔργα φιλόανθρωπα καὶ μεγαλοπρεπῆ, προσέχων ὁμῶς πάντοτε νὰ διατηρῇ τὴν εἰς τὸ μεγαλεῖόν του ἀνήκουσαν ἀξιοπρέπειαν, διότι ποτὲ καὶ εἰς οὐδεμίαν πράξιν του δὲν πρέπει νὰ παραμελῇ αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Περὶ τῶν ὑπουργῶν τοῦ ἡγεμόνος.

Ἐπιβεβαιωμένον οὐσιωδέστατον εἰς πάντα ἡγεμόνα εἶνε ἡ ἐκλογή τῶν ὑπουργῶν του, οἵτινες ἀπὸ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ ἐξαρτᾶται νὰ εἶνε καλοὶ ἢ κακοί. Ἐκ πρώτης δὲ ἀφετηρίας δύναται τις νὰ κρίνη περὶ παντὸς ἡγεμόνος καὶ περὶ τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, παρατηρῶν τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ ἔὰν εὖρη αὐτοὺς ἱκανοὺς καὶ πιστοὺς, δύναται ἀλανθάστως νὰ σχηματίσῃ πεποίθησιν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν εἶνε συνετός, ὡς δυνηθεὶς νὰ γνωρίσῃ τὴν ἱκανότητά των καὶ νὰ τοὺς διατηρήσῃ πιστοὺς παρ' αὐτῶ. "Ὅταν ὅμως οἱ ὑπουργοὶ δὲν εἶνε τοιοῦτοι, πάντοτε δύναται τις νὰ κατακρίνη ἀλανθάστως τὸν ἡγεμόνα, καθότι τὸ πρῶτον λάθος αὐτοῦ εἶνε ἡ κακὴ ἐκλογή τῶν ὑπουργῶν του. Ἐξ ὧτων ἐγνώρισαν ἐκ τοῦ πλησίον ὡς ὑπουργὸν τοῦ Πετρυκίου, βασιλέως τῆς Σήνας, τὸν ἐκ Βενάφρου Ἀντώνιον, οὐδεὶς ἐδίστασέ ποτε νὰ θεωρήσῃ τὸν Πετρυκίον ὡς ἄνδρα ἱκανώτατον, διότι ἐξελέξατο τοιοῦτον ὑπουργόν. Τρεῖς βαθμοὺς διανοίας διακρίνομεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ ἔχοντες τὸν πρῶτον βαθμὸν ἀντιλαμβάνονται ἀφ' ἑαυτῶν, οἱ τὸν δεύτερον διακρίνουσιν ὅτι οἱ ἄλλοι διδάσκουσιν εἰς αὐτοὺς καὶ οἱ ἔχοντες τὸν τρίτον οὔτε δι' ἑαυτῶν, οὔτε διὰ τῆς βοήθειας ἄλλων ἐννοοῦσι τίποτε. Οἱ πρῶτοι ἔχουσι διάνοιαν

ὑψηλοτάτην, οἱ δεύτεροι ὑψηλήν καὶ οἱ
 τρίτοι κακὴν. Ὁ Πετρῦκκιος, ἐὰν δὲν ἦτο
 ἀνὴρ διανοίας τοῦ πρώτου βαθμοῦ, πρέπει
 ὅμως νὰ ἦτο τοῦ δευτέρου, διότι, ὅταν ἔχη
 τις τὴν ἱκανότητα νὰ διακρίνη τὸ καλὸν
 ἀπὸ τὸ κακόν, τὸ ὅποῖον ἄλλος τις πράτ-
 τει, ἀν καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ δὲν εἶνε ἐφευρετι-
 κός, γνωρίζει τὰ ὠφέλιμα καὶ ἐπιβλαβῆ
 ἔργα τοῦ ὑπουργοῦ του καὶ τὰ μὲν ἐπαι-
 νῶν, τὰ δὲ διορθῶν, τῷ ἀφαιρεῖ πᾶσαν
 ἐλπίδα ἀπάτης καὶ τὸν διατηρεῖ καλόν.
 Περὶ τοῦ πῶς ὁ ἡγεμὼν δύναται νὰ γνω-
 ρίζῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὑπουργοῦ του, ὑ-
 πάρχει ὁ ἐφεξῆς ἀλάνθαστος κανὼν. Ὅταν
 βλέπῃς τὸν ὑπουργόν σου φροντίζοντα μᾶλ-
 λον ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ ὑπὲρ σοῦ καὶ ζητοῦντα
 εἰς ὅλας τὰς πράξεις του τὴν ἰδιαιτέραν
 του ὠφέλειαν, ὁ τοιοῦτος δὲν δύναται ποτε
 νὰ εἶνε καλὸς ὑπουργός, μήτε δύνασαι νὰ
 δώσης ποτὲ πίστιν εἰς αὐτόν, διότι ὁ ἀνα-
 δεχόμενος τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων
 ἡγεμονίας τινὸς δὲν πρέπει νὰ φροντίζῃ
 ποτὲ περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πάντοτε περὶ τοῦ
 ἡγεμόνος, προσέχων νὰ μὴ τῷ προτείνῃ
 ποτὲ πράγματα μὴ ἀποβλέποντα τὸ καλόν
 αὐτοῦ. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὁ ἡγεμὼν ὀφείλει
 νὰ λαμβάνῃ πρόνοιαν περὶ τοῦ ὑπουργοῦ
 του, τιμῶν, πλουτίζων καὶ ὑποχρεόνων αὐ-
 τὸν διὰ βαθμῶν καὶ πάσης ἄλλης τιμῆς,
 ὥστε τοιουτοτρόπως νὰ ἐξακολουθῇ νὰ εἶνε
 καλὸς ὑπουργός, βλέπων, ὅτι δὲν δύναται
 νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τῆς βοήθειας τοῦ ἡγεμό-
 νος, ἀπολαμβάνων δὲ ἀρκούσας τιμὰς νὰ μὴ
 ἐπιθυμῇ περισσοτέρας, ἔχων ἀρκούντα
 πλοῦτη νὰ μὴ ἐπιθυμῇ μεγαλείτερα καί,

διατελῶν εἰς ὑψηλὰ ἐπαγγέλματα, νὰ φο-
 βῆται τὰς μεταβολάς. Τοιούτων ὄντων
 τῶν ὑπουργῶν καὶ τοιούτων τῶν ἡγεμόνων
 πρὸς αὐτούς, δύναται νὰ ὑπάρξῃ μεταξύ
 των ἐμπιστοσύνη. Δυστυχῆς ὅμως θέλει εἶ-
 σθαι πάντοτε τὸ τέλος, εἴτε τοῦ ἐνὸς εἴτε
 τοῦ ἄλλου, εἰάν ἀμφότεροι δὲν εἶνε τοιοῦ-
 ται, ὁποίους ἀνωτέρω τοὺς ἐξεικόνισα.

Ⓡ